

UTE E. EISEN, CHRISTINE GERBER & ANGELA STANDHARTINGER (HRSG.)
Doing Gender – Doing Religion: Fallstudien zur Intersektionalität im frühen Judentum, Christentum und Islam. Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament 302. Tübingen: Mohr Siebeck 2013. 465 s.

Kirjan *Doing Gender – Doing Religion* nimi kertoo siitä olennaisen: lähtökohtana on ajatus siitä, että sukupuoli ja uskonto ovat kumpikin kategorioita, jotka eivät ainoastaan ole, vaan jotka tehdään. Toisin sanoen ne eivät ole annettuja, muuttumattomia ja selkeärajaisia ominaisuuksia, vaan kontekstisidonnaisia sosiaalisia prosesseja, jotka ymmärretään eri aikoina ja eri paikoissa eri tavoin. Alaotsikon mukaisesti teos koostuu intersektionaalisuuden näkökulmasta analysoiduista tapaus-tutkimuksista varhaisessa juutalaisuudessa, kristinuskossa ja islamissa.

Intersektionaalisuus on käsite, jota on käytetty 1980–1990-lukujen taitteesta alkaen etenkin oikeus- ja sosiaalitieteissä kuvaamaan sitä, ettei sukupuolten välisessä epätasavaruudessa ole koskaan kyse pelkästään sukupuolesta, vaan useamman diskriminoivan tekijän risteyskohdasta eli intersektiosta. Sukupuolen lisäksi ihmistä voi marginalisoida muun muassa hänen etninen taustansa, yhteiskunnallinen asemansa, ikänsä, sukupuolinen suuntautuneisuutensa tai nämä kaikki. Etenkin sukupuolen ja etnisyyden tai ”rodun” väliseen problematiikkaan on kiinnitetty huomiota jo aikaisemmin. Yhdysvaltalaisen mustien naisten keskuudessa syntyi nimitys *womanist* erotukseksi feminismistä, jota he pitivät valkoihoisten naisten projektina. Latinalais-amerikkalaisen vapautuksen teologian piirissä kuului puolestaan ääniä, jossa huomautet-

tiin vapautuksen olevan kovin miehinen hanke: sielläkin, missä köyhät nostettiin keskiöön, olivat naiset edelleen sukupuolensa vuoksi marginaalisissa.

Intersektioanalyysia on viime aikoina sovellettu myös raamatuntutkimukseen. Näkökulman perusidea on kaikessa yksinkertaisuudessaan helppo hyväksyä. Vaikuttaa itseltään selvältä, että esimerkiksi köyhien naisten kysymykset ovat erilaisia kuin yläluokkaisten kansasisariensa – niin nykyaikana kuin antiikissa. Yksinkertainen peruslähtökohta kätkee kuitenkin alleen monimutkaisia kysymyksiä. Jos sukupuoli, luokka, status, etnisuus ja niin edelleen ovat sosiaalisesti konstruoituja käsitteitä, kuinka niitä voidaan käyttää yksiselitteisinä analyysin välineinä? Onko esimerkiksi länsimaisen tutkijan tapa ymmärtää nämä kategoriat väistämättä sidoksissa hänen länsimäisyyteensä? Kysymys monimutkaistuu edelleen, kun tutkittavana ovat varhaiskristilliset tai muut antiikin aikaiset lähteet. Jos sukupuoli ja muut sosiaalisesti konstruoidut kategoriat ovat jo lähtökohtaisesti kontekstisidonnaisia ja muuttuvat ajan myötä, kuinka niitä voidaan käyttää menneen maailman ilmiöiden kuvaamiseen ja ymmärtämiseen?

Intersektionaalisuuden käsitettä on kritisoitu myös siitä, että se antaa helposti vain kaksiulotteisen kuvan, jossa kaksi ominaisuutta, esimerkiksi sukupuoli ja rotu, risteävät, vaikka todellisuus on moniulotteisempi. Huomion kohdistaminen vain kahden ominaisuuden muodostamaan ”risteykseen” ei avaa riittävästi sitä monimutkaista vyyhteä, jossa risteäviä tekijöitä on huomattavasti enemmän. Risteys-metafora voi liksäksi luoda sen harhakuvan, että käsiteltävät ominaisuudet ovat muuten toisistaan irrallaan, ikään kuin tarkasteluun otetut ominaisuudet olisivat muuten kaukana toisistaan kulkevia teitä, jotka vain satunnaisesti kohtaavat ja jatkavat taas matkaansa. Intersektion sijaan on sik-

si ehdotettu muita käsitteitä, on esimerkiksi puhuttu ”keskinäisessä riippuvuussuhteessa olevista kategorioista”.

Sosiaali- ja oikeustieteissä intersektioanalyysin kohteeksi on harvoin otettu uskontoa, vaikka se määrittelee lukemattomien ihmisten elämää monin eri tavoin. Uskonto on myös kategoriana yhtä hankalasti määriteltävä kuin sukupuoli tai etnisuus: selkeitä rajoja on mahdoton antaa. Varhaisesta juutalaisuudesta, kristinuskosta ja islamista puhuttaessa ongelmaksi muodostuu myös se, etteivät aikalaislähteet tunne käsitettä ”uskonto” sellaisena kuin sitä yleensä nykyaikana käytetään. Uskonto antiikin maailmassa on kimppu erilaisia, monin eri tavoin ilmeneviä rituaalisia käytäntöjä, jotka ovat alati muutoksenalaisia vaikka uskonnolliseen retoriikkaan kuuluu keskeisesti ajatus tradition muuttumattomuudesta. Uskonnollinen perinne voi saada toisistaan poikkeavia ilmenemismuotoja eri aikoina ja eri paikoissa ja se risteää vaihtelevin tavoin muun sitä ympäröivän sosiaalisen, poliittisen ja taloudellisen todellisuuden kanssa.

Näitä ja monia muita metodisesti tärkeitä kysymyksiä käsitellään teoksen laajassa johdannossa. Samalla johdanto luo myös lyhyen, mutta melko kattavan tutkimushistoriallisen katsauksen etenkin saksankieliseen intersektionaalisuustutkimukseen. Johdantoluku on tärkeä informatiivisuudessaan, mutta se myös sitoo kirjan yksittäiset artikkelit kokonaisuudeksi. Artikkelit ovat syntyneet intersektionaalisuutta, sukupuolta ja (myöhäis)antiikin uskontoja käsittelevän konferenssin esitelmien pohjalta, ja ilman johdantolukua niiden keskinäisiä risteyskohtia ei välttämättä olisi helppo hahmottaa. Kuten tämännäköisille kokoomateoksille on tyypillistä, toiset artikkelit ovat inspiroivampia kuin toiset, ja yhteisestä temasta huolimatta näkökulmat vaihtelevat melkoisesti. Osa artikkeleista puhuu sukupuolen ja muiden sosiaalisten

kategorioiden intersektiosta antiikin uskonnollisessa todellisuudessa, osa taas ymmärtää itse intersektion sukupuolen ja uskonnon väliseksi ja tarkastelee sitä antiikin sosiaalisessa todellisuudessa. Molemmat katsantokannat avaavat mielenkiintoisia näköaloja, mutta edustavat väistämättä erilaista lähtökohtaa aihepiiriin.

Kirjan viisitoista tapaustutkimusta on ryhmitelty viiden eri otsikon alle. Ensimmäisen nimeksi on annettu "(de)konstruktio ja soveltaminen". Osion artikkelit osoittavat, kuinka uskontoon ei ole aikaisemmissa intersektioanalyysissä aina kiinnitetty riittävästi huomiota, ja niissä pohditaan keinoja, joilla purkaa niin sanottua episteemistä väkivaltaa eli itselle vieraan kulttuurin arvottamista oman kulttuurin lähtökohdista käsin. Huomio kohdistuu pääasiassa varhaiskristillisiin teksteihin. Valitut esimerkit osoittavat, kuinka monimuotoista sukupuoleen liittyvä opetus varhaiskristillisyydessä oli ja kuinka minkään uskonnon tai edes uskonnollisen alaryhmän ei pidä olettaa edustavan vain yhtä, pysyvää näkökantaa. Huomiota kiinnitetään myös siihen, kuinka nykyaikana uskontoja usein arvioidaan ja arvotetaan sen mukaan, miten ne suhtautuvat naisiin, eli kuinka naismyönteisiä tai -kielteisiä ne ovat. Samaa kuvio toistuu tutkimuksessa, jossa usein hereettisiksi leimattuja kristinuskon muotoja pidetään naismyönteisinä ja oletetaan, että näihin liikkeisiin kuului runsain joukoin naisia. Lähteiden tarkempi lukeminen kuitenkin osoittaa, että niiden mainitsemat "hereetikot" ovat useammin miehiä kuin naisia, ja naiset esitetään teksteissä pikemminkin viettelyn uhreina kuin aktiivisina toimijoina.

Toinen osio käsittelee kulttuurienvälisiä avioliittoja juutalaisissa, kristillisissä ja islamilaisissa lähteissä. Eri etnisten ryhmien väliset, kahden kulttuurin ja uskonnon liitot tarjoavat erityisen hedelmällisen lähtökohdan uskonnon ja sukupuolen

välisen suhteen tarkastelulle. Nämäkin artikkelit osoittavat, että suhde voidaan ymmärtää monin eri tavoin: "vieras" vaimo esitetään usein uhkana kultilliselle puhtaudelle ja porttina epäjumalien palvomiselle, mutta toisinsukova puoliso voidaan ymmärtää myös otollisena kohteena oman uskon levittämiseksi. Toisaalta aviollinen uskottomuus ja uskottomuus Jumalaa kohtaan yhdistetään metaforisella ja konkreettisella tasolla. Sukupuoli, uskontopolitiikka ja moraali ovat monissa antiikin lähteissä kietoutuneet tiiviisti yhteen, kuten kolmannen osion artikkelit osoittavat. Niin Filon Aleksandrialainen, roomalainen Valerius Maximus kuin apostoli Paavali käyttävät naisiin ja heidän käyttäytymiseen liittyviä rooliodotuksia oman ryhmänsä identiteetin rakentamiseen ja sen asemoimiseen poliittisessa diskurssissa.

Neljännessä osiossa huomio kohdistuu orjattariin varhaisessa juutalaisuudessa ja kristinuskossa. Mikä ominaisuus oli heidän kohdallaan kaikkein dominoivin: olivatko he ensisijaisesti orjia, naisia vai uskonsisaria? Vaimojen ja orjattarien rooli oli osittain analoginen siksi, että kummatkin olivat alisteisessa suhteessa perheen miespuoliseen päähän, joka kontrolloi heidän seksuaalisuuttaan. Orjanaisten kohdalla selibaatti lienee ollut erittäin harvoin todellinen vaihtoehto, vaikka eräissä varhaiskristillisissä teksteissä seksuaalista pidättyvyyttä ylistetään jopa siinä määrin, että se asetetaan pelastuksen edellytykseksi. Kirjan viimeinen osio käsittelee maskuliinisuutta ja mieskysymyksiä Uudessa testamentissa. Omat käsittelynsä saavat Jeesuksen maskuliinisuus Markuksen evankeliumissa, itkevä Jeesus Luukkaan evankeliumissa sekä Apostolien tekojen etiopialainen eunukki.

Kirjan artikkelit osoittavat intersektionaalisen analyysin tärkeyden: on mahdotonta puhua yleistäen "antiikin naisista" tai "naisista kristinuskossa / juutalaisuudessa / islamis-

sa". Se, miten naiset elivät ja millaisia mahdollisuuksia heillä oli, riippuu monista muistakin tekijöistä kuin vain sukupuolesta. Yhtä yksinkertaistavaa on puhua "antiikin Roomasta" tai "varhaisesta kristinuskosta / juutalaisuudesta / kristinuskosta" – yksikään näistä uskonnollisista tai kulttuurisista traditioista ei ollut monoliitti vaan sai erilaisia ilmenemismuotoja eri paikoissa, eri kielialueilla ja eri vuosisatoina.

**OUTI LEHTIPUU
DOS., PIRKKALA**

**OVIDIU CREANGĂ &
PETER-BEN SMIT (ED.)
Biblical Masculinities
Foregrounded. Hebrew
Bible Monographs, 62.
Sheffield: Sheffield Phoenix
Press 2014. 318 s.**

Millaisia ilmenemismuotoja maskuliinisuus saa Raamatussa? Tämä on kiinnostava ja ajankohtainen tutkimusaihe, monestakin syystä.

Raamatun maailma on mieskeskeinen ja patriarkaallinen. Feministieksegeettien työn ansiosta tämä tiedostetaan nykyään yleisesti. Maskuliinisuuden tutkimus täydentää kuvaa tarkastelemalla, millaisista asioista Raamatun miesten – ja Jumalan, toisinaan myös naisten – miehisyyden rakentui ja miten sitä ylläpidettiin. Mitkä asiat tekivät miehen?

Maskuliinisuus näytteli antiikin kulttuureissa keskeistä ja toisaalta haavoittuvaa roolia. Miehisyyden oli täysikasvuisen ihmisyyden tunnusmerkki, jonka mitat miehen oli alati esiintymisellään täytettävä. Naismaiseksi miellettyä pehmeyttä, passiivisuutta ja itsehillinnän puutetta tuli karttaa. Ne paljastivat, milloin Luonto oli jakanut lahjojaan kitsaasti, eikä sellaiselle ollut sijaa sosiaalisen hierarkian yläpäässä.

Raamatun kirjoituksista voi hahmottaa erilaisia vastauksia miehenä